

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора педагогічних наук, професора В. В. Черниш
на дисертаційну роботу
Даниленко Оксани Олександрівни «Формування продуктивної
граматичної компетентності майбутніх учителів у процесі самостійної
роботи (англійська мова після німецької)»,
подану до захисту на здобуття наукового ступеня
доктора філософії
галузь знань 01 Освіта / Педагогіка
спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

Дисертаційне дослідження Оксани Олександрівни Даниленко присвячено постійно **актуальним** для методики навчання іноземних мов на всіх рівнях, ступенях усіх типів закладів освіти проблемам: формування граматичної компетентності, самостійна робота та опанування другою іноземною мовою. Всі названі проблеми, попри наявність наукових досліджень, не можуть вважатися вирішеними ані в теоретичному плані, ні на практичному, що й зумовлює **актуальність** теми самої роботи, яка виконувалася в межах науково-дослідної теми кафедри англійської філології та методики навчання англійської мови Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Теоретичні та методичні засади навчання іноземних мов здобувачів освіти різних рівнів» (номер державної реєстрації 0123U101887).

Зміст і структура дисертаційного дослідження відповідають вимогам, що висуваються до наукових праць такого типу та *підпорядковані досягненню мети і висунутим завданням*: 1) дослідити методичні та психолінгвістичні передумови формування продуктивної граматичної компетентності (ПГК) майбутніх учителів у процесі самостійної роботи (СР) при навчанні англійської мови (АМ) після німецької мови (НМ); 2) здійснити зіставний аналіз граматичних систем АМ, НМ та української мови (УМ); 3) Обґрунтувати критерії відбору навчального матеріалу для формування англомовної ПГК, а також здійснити цей добір; 4) розробити підсистему вправ та створити модель організації процесу формування ПГК майбутніх учителів у процесі СР при навчанні АМ після НМ; 5) здійснити експериментальну перевірку ефективності запропонованої

методики та розробити методичні рекомендації щодо формування ПГК майбутніх учителів з другої іноземної мови (ІМ2) у процесі СР.

Для виконання визначених завдань у процесі реалізації наукового дослідження дисертантка використала адекватні **теоретичні й емпіричні методи наукового дослідження**, зокрема правильно організувала та здійснила методичний експеримент для перевірки ефективності розробленої методики, методи математичної статистики: критерій кутового перетворення Фішера та критерій Манна Уїтні для статистичного аналізу й обробки отриманих даних та перевірки достовірності результатів реалізованого методичного експерименту.

Ретельно проаналізувавши дисертацію Даниленко О. О. можна констатувати, що **всі сформульовані дисертанткою завдання успішно вирішені**, а **найвагомішими науковими результатами роботи можна вважати такі**: *визначення* поняття продуктивної граматичної компетентності та виокремлення психолінгвістичних засад її формування у процесі СР в умовах субординативного штучного трілінгвізму; *встановлення* джерел позитивного перенесення під час опанування граматиною ІМ2 на різних рівнях та їх урахування, а також причини інтерференції та окреслені шляхи мінімізації її впливу під час вивчення ІМ2, особливої ваги надається аналізу граматичних явищ і розвитку здатності студентів до здійснення порівняльного аналізу граматичних структур (ГС) у першій і другій виучуваній іноземній мові; визначення одиниць добору навчального матеріалу та, відповідно, конкретизовано критерії їх добору (загалом основні ГС, що необхідні для успішного здійснення комунікації та 40 друкованих текстів та 10 аудіозаписів, в яких відібрані ГС подані в контексті). Авторкою роботи *виділено* етапи формування ПГК у процесі СР при навчанні АМ після НМ, зокрема підготовчий, стереотипний та варіативний для кожного з яких *розроблені* групи вправ, що об'єднані в єдину підсистему. *Створено* модель організації процесу формування ПГК майбутніх учителів у процесі СР при навчанні АМ після НМ. На схвалення заслуговує її циклічність, оскільки саме вона дозволяє студентам набути знання та сформувати граматичні навички й усвідомленість, що є складниками ПГК, а

також дотримання кореляції між аудиторною та позааудиторною роботою здобувачів вищої освіти.

Аналіз тексту дисертації Даниленко Оксани Олександрівни та змісту публікацій авторки дають підстави для висновку стосовно **наукової достовірності викладених дисертанткою результатів**. Здобувачкою опрацьовано значний масив наукових джерел (258 найменувань українсько., англійською та німецькою мовами), ретельне вивчення, критичний аналіз наукових праць дозволило дисертантці створити належне теоретичне підґрунтя дослідження, що дало змогу сформулювати свою візію досліджуваної проблеми.

Дисертація складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (258 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 326 сторінок, основний зміст роботи викладено на 219 сторінках. Кожний розділ дисертації логічно завершений, містить висновки, що відповідають змісту та сформульованим завданням дослідження. У вступі до роботи **обґрунтовано** вибір теми роботи та її актуальність, чітко **сформульовано** мету й завдання та релевантні методи дослідження, коректно **визначено** об'єкт і предмет, аргументовано **представлено** наукову новизну роботи та її практичне значення.

У *першому розділі* дисертації «Теоретичні передумови формування продуктивної граматичної компетентності майбутніх учителів у процесі самостійної роботи при навчанні англійської мови після німецької» авторка роботи ретельно проаналізувала стан вивчення питання формування ПГК майбутніх учителів у процесі навчання ІМ2, що дозволило їй виявити прогалини у дослідженнях та знайти свою нішу, а також у подальшому окреслити потенційні шляхи вирішення означених прогалин. На особливе схвалення заслуговує встановлення психолінгвістичних аспектів формування ПГК з ІМ2 та їх урахування у процесі самостійної роботи з формування вказаної компетентності. Вагомим внеском для практичної частини роботи є реалізований здобувачкою в теоретичному плані зіставний аналіз граматичних систем АМ, НМ та УМ, що дав можливість авторці встановити причини та шляхи попередження й можливість мінімізації явищ інтерференції, що виникають у

процесі вивчення ІМ2 в умовах субординативного трилінгвізму, а також використовувати потенціал ефективності формування стійких до інтерференції граматичних навичок ІМ2. Для останнього важливо посилити позитивне перенесення, умовами для якого дослідниця вважає подібність граматичного матеріалу, ступінь його засвоєння в рідній мові та ІМ1, тривалість опанування обидвох ІМ, рівень володіння ІМ1, а також лінгвістичний досвід студентів. Авторка наполягає на розвиткові у здобувачів освіти вмінь самостійного міжмовного перенесення, що не лише не викликає жодних суперечок, а й заслуговує на схвалення.

Другий розділ дисертації «Методика формування продуктивної граматичної компетентності майбутніх учителів при навчанні англійської мови після німецької у процесі самостійної роботи» можна вважати таким, що робить вагомий внесок до практичної реалізації теоретичних засад, окреслених у першому розділі. Цей розділ розпочинається із вивчення питання особливості добору навчального матеріалу, який здійснювався на основі вивчення праць українських і зарубіжних науковців. У цьому підрозділі авторка справедливо вказує, що добір граматичного матеріалу з ІМ2 визначається цілями формування граматичної компетентності, у векторі дослідження – ПГК, що передбачає формування здатності у студентів до коректного оформлення АМ своїх усних і писемних висловлювань і правильного вживання ГС згідно із ситуаціями та мети висловлювання. Оскільки йдеться про добір навчального матеріалу, то цілком природно, що перед авторкою дослідження постало питання про визначення змісту навчання в його предметному та процесуальному аспектах. Добір навчального матеріалу здійснений на рівні ГС та текстів й аудіозаписів. Під час добору ГС авторка послуговується п'ятьма критеріями: 1) нормативності, 2) складності, 3) відмінностей між АМ та НМ, 4) вживаності, 5) відповідності потребам спілкування. Добір текстів, в свою чергу, здійснюється за такими критеріями: 1) автентичності, 2) тематичності, 3) інформативності, 4) посильності та доступності, 5) комунікативної спрямованості (функціональності), 6) варіативності. Застосування перелічених критеріїв при відборі текстового матеріалу Даниленко О. О. ілюструє прикладом відібраного

тексту “*Susan Boyle’s life story*”, взятого із сайту *BBC Learning English* (з належним посиланням на джерело).

Найціннішими елементами для практичної реалізації дослідження є підрозділи 2.2. та 2.3. дисертації. У підрозділі 2.2. Даниленко О. О. представила дидактичні принципи (свідомого навчання, наочності, активності, систематичності і послідовності, поєднання індивідуальних, парних та групових форм СР) та методичні принципи (автономії, комунікативності, інтегрованого навчання видів мовленнєвої діяльності та аспектів мови, домінувальної ролі вправ, автентичності, опору на першу іноземну мову, урахування рідної мови) та підсистему вправ.

Виокремивши етапи формування ПГК – підготовчий, стереотипний та варіативний та описавши кожний з них, авторка дослідження для кожного з етапів розробила групу вправ. Відповідно, до підсистеми ввійшло три групи вправ. Кожна з груп вправ складається з трьох, чотирьох та двох підгруп вправ відповідно, що дозволяє логічно та планомірно набувати граматичних знань, формувати граматичні навички, розвивати граматичну усвідомленість студентів та ПГК в цілому.

Для наочної ілюстрації функціонування підсистеми вправ та процесу перебігу ПГК майбутніх учителів у процесі СР при навчанні АМ після НМ з урахуванням дидактичних та методичних принципів у контексті визначених підходів здобувачка розробила модель організації процесу формування ПГК. Характерною особливістю вказаної моделі є її циклічність у поєднанні аудиторної СР та позааудиторної СР здобувачів вищої освіти. Модель наочно проілюстрована таблицею та схемою. До моделі зауважень немає, вона містить усі необхідні елементи та демонструє кореляцію етапів і груп, підгруп вправ з етапами формування ПГК.

Ефективність запропонованої авторкою роботи методики перевірялась у процесі природного, вертикально-горизонтального, відкритого методичного експерименту, що відбувся у лютому – травні 2018 р., лютому – травні 2019 р. та лютому – квітні 2021 – 2023 років у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка. В експериментальному

навчанні взяло участь 74 студента четвертого курсу. Необхідно позитивно відзначити таку тривалість експериментальних розвідок, що вказує на ретельність підготовки та всебічність реалізації запропонованої методики.

Усі заплановані дисертанткою етапи перебігу експерименту проведені на відповідному науково-методичному рівні з дотриманням вимог до цього виду науково-методичного дослідження, а саме: здобувачкою *правильно сформульовано гіпотезу* експериментального навчання та його мета й завдання, *чітко визначено варійовані та неварійовані умови*, представлено дві моделі навчання (А і Б), *описано етапи перебігу* експерименту та *завдання* кожного з них, *реалізовано* перед- та післяекспериментальні зрізи, *здійснено* власне експериментальне навчання; *коректно* одержано, *статистично оброблено* й інтерпретовано отримані під час проведення експериментального навчання дані.

З метою підтвердження висновків про ефективність розробленої методики Даниленко О. О. застосувала методи математичної статистики кутового перетворення Фішера та U-критерію Манна-Уїтні, останні роблять висновки авторки про ефективність методики переконливими та достовірними.

Проведений експеримент, його результати та їх інтерпретація дали змогу сформулювати авторці відповідні методичні рекомендації.

Розроблена здобувачкою методика визнана *ефективною* та була *запроваджена до освітнього процесу чотирьох ЗВО України*:

- Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 203/33-23 від 09.02.2024 р.);
- Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 56/04-а від 02.06.2022 р.);
- Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 20-н від 23.06.2022 р.);
- Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 997 від 27.06.2022 р.).

Ретельний аналіз завдань і висновків, а також тексту дисертації переконливо свідчить про те, що **всі завдання дисертації є виконаними, а її мета досягнута.**

Запропонована Даниленко О. О. методика має свої **перспективи**, які вбачаються авторкою у розробленні методики формування рецептивної граматичної компетентності майбутніх учителів у процесі СР при навчанні АМ як ІМ2.

Робота добре проілюстрована таблицями, схемами, влучними прикладами двома іноземними мовами – англійською та німецькою, матеріалами додатків.

Анотація дисертації, корелює з її основним змістом, повністю відображає основні положення, викладені в науковій праці.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і методичних рекомендацій, викладених у дисертаційній роботі, забезпечується належною теоретичною базою, ретельним вивченням і критичним аналізом наукових праць, коректно організованим експериментальним навчанням, результати якого підтверджуються методами математичної статистики і, загалом, не викликає сумніву.

Дисертаційна робота Даниленко Оксани Олександрівни містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у своїй сукупності розв'язують актуальну наукову проблему.

Дисертація є завершеною кваліфікаційною науковою працею, структура якої повністю відображає перебіг наукового дослідження. Зміст дисертації повно викладений у достатній кількості наукових друкованих праць (шість) та апробовано на численних науково-практичних конференціях – вісім міжнародних, одна всеукраїнська на яких були опубліковані відповідні праці, а також опублікована одна праця у закордонному виданні (республіка Польща). Загалом основні положення дисертаційного дослідження викладено в 16 одноосібних публікаціях.

Всі праці здобувачки викладено суголосно **положенням академічної доброчесності**. Під час рецензування дисертаційної роботи Даниленко О. О. порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації) та некоректно оформлених текстових запозичень. По всьому тексту роботи простежується єдиний стиль викладу авторки. Будь-яких

ознак неправомірно використання матеріалів інших авторів без зазначення їхнього авторства не було виявлено.

Попри загальне позитивне враження, дисертація містить певні положення, які є **дискусійними і потребують пояснень**:

1. У першому розділі авторка роботи серед факторів, які значно впливають на здатність студентів до здійснення СР, відносить розвиток навчально-стратегічної компетентності та вмінь рефлексії (в руслі рефлексивного підходу), що не викликає жодних сумнівів і заперечень, докладно розглянувши різні види стратегій (С.65-71). На жаль, у практичній реалізації методики – підсистемі вправ, авторка застосовує окремі вміння рефлексії, фрагментарні елементи «пам'яток», що привертають увагу студентів до певних ГС або особливостей їх уживання тощо. На наш погляд варто було б скористатися різними видами стратегій, ширше використати потенціал рефлексії у процесі навчання та формування ПГК.

2. У розділі 2. (С.97) авторка вказує, що в розділі обґрунтовано принципи та критерії добору навчального матеріалу для формування ПГК майбутніх учителів у процесі СР при навчанні АМ після НМ, проте у самому тексті підрозділу 2.1., що присвячений цьому питанню, стислому висновку до нього (С.107) та висновках до Розділу 2 (С.153-154) про принципи добору авторка роботи не згадує. Можливо це є хибнодруком, а можливо резонніше було б розвести ці поняття – до добору мовного матеріалу застосувати поняття «критерії добору», а до добору – «принципу добору», що відповідає логіці дослідження.

3. Важливим для дослідження постає проблема вирішення питання граматичного мінімуму, що констатується на С.98. Безумовно, імпліцитно, це питання порушується у підрозділі 2.1, але воно не знайшло експліцитної реалізації. Робота лише б виграла, якби авторка уклала такий граматичний мінімум. Можливо, це стане перспективою подальших наукових розвідок дисертантки.

4. Створюючи підсистему вправ для формування ПГК майбутніх учителів у процесі навчання АМ після НМ авторка дослідження розпочинає відповідний підрозділ із опису дидактичних і методичних принципів навчання (С.107-114).

Вважаємо, що логічніше цю інформацію представити було б у першому розділі під час вивчення особливостей самостійної роботи та підходів у межах яких відбуватиметься організація формування ПГК у процесі самостійної роботи.

Вказані зауваження та побажання не стосуються основного змісту рецензованої роботи, не є принциповими і не впливають на загальний високий рівень наукового дослідження, достовірність та обґрунтованість висновків дисертанта й не зменшують наукову значущість виконаної дисертації, її позитивна оцінка залишається незмінною.

Дисертаційне дослідження Даниленко Оксана Олександрівна «Формування продуктивної граматичної компетентності майбутніх учителів у процесі самостійної роботи (англійська мова після німецької)» є самостійним та завершеним науковим дослідженням, що має наукову новизну, теоретичне та практичне значення та відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 із змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 року), а його авторка – Даниленко Оксана Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта / Педагогіка зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка кафедри педагогіки та методики
навчання іноземних мов
Київського національного
лінгвістичного університету

